

TIPURI SOCIALE ALE TRANZIȚIEI ÎN ROMÂNIA. DIFERENȚIERI RURAL-URBANE ȘI REGIONALE

DUMITRU SANDU

Dubla tranziție postcomunistă spre economia de piață și democrație¹ are atât o componentă „hard“, instituțională, cât și una „soft“, de factură socioculturală. Ea implică, deci, atât proiectarea unor noi forme instituționale, cât și crearea mecanismelor socioculturale de „legare“ a acestor forme de oameni. Modelele culturale, valorile, sunt o componentă esențială a acestor mecanisme. Modelele culturale de susținere a instituțiilor pot fi considerate sub aspectul relațiilor dintre ele – ca norme, roluri, structuri normative etc. – sau în raport cu agenții sociali care le transmit și le trăiesc. În seria acestei ultime perspective este și cea a tipurilor sociale.

Tranziția postcomunistă presupune, în linia acestei perspective de abordare, și un proces de construcție socială a unor noi tipuri sociale. Evident, „noi“ în contextul social dat și nu la modul absolut. „Antreprenorul“, „privatizatul“, „politicianul“, în condiții de multipartidism, sunt astfel de tipuri sociale care au caracter de inovație socială în contextul tranziției postcomuniste. Și, corespunzător, difuzarea lor are în bună măsură trăsăturile difuzării inovației sociale. Emergența noilor tipuri sociale este un răspuns la provocările specifice pe care le formulează restructurarea socială². Este vorba, pe de o parte, de provocarea obiectivelor tranziției definite generic prin economia de piață și democrație. În al doilea rând, însă, provocarea vine din partea problemelor sociale asociate nu numai cu realizarea acestor obiective dar și cu decalaje, tensiuni, inerții din perioada comunistă.

În încercarea de a urmări articulațiile procesului de generare și difuzare a unor noi tipuri sociale, am pornit de la două atitudini de maximă relevanță socială: atitudinea față de piață și democrație, pe de o parte, și atitudinea față de migrație, pe de altă parte. Marketizarea și democratizarea sunt procese centrale în ansamblul schimbărilor induse de revoluțiile est-europene din 1989, iar migrația este un

¹ Sintagma „dubla tranziție“ figurează deja în materialele de sinteză asupra analizelor tranziției postcomuniste (Centeno, 1994). Desigur, democratizarea și marketizarea în sensul de trecere de la economia supercentralizată la cea de piață, sunt procesele de maximă vizibilitate și amploare în cadrul acestei schimbări societale. Este o întrebare însă dacă nu ar trebui evidențiat și un al treilea proces constitutiv al tranziției prin referire la schimbarea modelelor de alocare a resurselor rare: trecerea de la o alocare condiționată politic și egalitarist la o alocare specifică, performanțială. Deși mai puțin vizibilă această componentă a tranziției, focalizarea analizelor asupra ei ar fi de natură să elucideze o gamă foarte largă de mișcări sociale ale tranziției postcomuniste. Tranziția proceselor de alocare este desigur dependentă de democratizare și marketizare, dar pare să nu decurgă automat din ele.

² Ideea tipurilor sociale structurate în funcție de atitudinea față de migrație și reformă este în linia mai vechii abordări care consideră că tipurile sociale pot fi rezultat al unui conflict între individ și societate. Acesta este, spre exemplu, cazul cu filistinul, boemul și creatorul, definite ca tipuri sociale de către William Thomas (1966: 172).

fenomen social total, comparabil ca relevanța socială cu darul (Maus, 1993). Și, cum există dovezi empirice asupra faptului că intenția de migrație este determinată și de orientarea spre valori ale democrației și economiei de piață liberă (Sandu, De Jong, 1994), am considerat ca ipoteze de bază ale studiului afirmațiile:

1. *orientarea proreformă și atitudinea față de migrație constituie dimensiuni esențiale ale structurării unor tipuri sociale probabile, relevante pentru structurarea societății în perioada de tranziție postcomunistă:*

2. *gradul de structurare, ponderile și semnificațiile tipurilor socioteritoriale asociate cu aceste dimensiuni sunt diferențiate în funcție de localizarea urbană sau rurală a persoanelor și de nivelul de dezvoltare regională.*

Încercăm, în continuare, verificarea acestor ipoteze pornind de la un set de date de sondaj culese în România în 1991.

Ipoteza unor tipuri socioteritoriale ale tranziției a fost formulată ca instrument pentru interpretarea unei analize *path* asupra intenției de migrație în România (Sandu, De Jong, 1994: 20-21). Pornind de la același set de date, pe care îl folosim și pentru acest studiu, a fost formulată ipoteza existenței a patru tipuri socioteritoriale: migranți inovatori sau de tranziție, cu puternică orientare pro reformă, migranți tradiționali, stabili inovatori cu orientare pro reformă și stabili conservatori. Prin prezentul studiu încercăm să trecem de la o simplă ipoteză interpretativă la fundamentarea și specificarea ei. O altă diferență față de tipologia propusă în 1994 rezidă în interesul prezentului studiu pentru atitudinea față de migrație, deosebită de intenția de migrație. Este probabil că atitudinea față de reformă este asociată în mai mare măsură cu atitudinea față de migrație decât cu intenția de migrație.

Datele au fost culese folosind un eșantion aleatoriu bistadial, cu stratificare în primul stadiu³.

Pentru validarea tipologiei am folosit analiza de discriminare. Aceasta permite generarea unor dimensiuni sau funcții care diferențiază între grupele postulate inițial, pornind de la un set de predictorii. Funcțiile de discriminare sunt combinații liniare ale predictorilor folosiți pentru clasificare. Validitatea unei clasificări este susținută atât prin ponderea ridicată a predicțiilor corecte, cât și prin interpretabilitatea dimensiunilor.

MODELUL TEORETIC

Tipurile socioteritoriale relevante pentru tranziția postcomunistă reprezintă combinații specifice ale atitudinilor față de reformă și față de migrație. Aceste combinații sunt determinate, în ultimă instanță, în funcție de statusul sociodemografic al persoanei și de caracteristicile culturale și de dezvoltare ale regiunii în care aceasta

³ Sondajul prin care au fost culese datele a fost realizat în cadrul temei de cercetare „Atlasul Social al României” pe care am coordonat-o în 1991-1992 în cadrul Centrului de Sociologie Urbană și Regională. Pentru detalii despre eșantionului vezi Sandu și De Jong, 1994.

trăiește (vezi fig.1). Dezvoltarea socială este considerată din perspectiva problemelor sociale. Gravitatea problemelor sociale locale este cu atât mai mare într-o regiune, cu cât sunt mai ridicate valorile mortalității infantile, șomajului, emigrării la mare distanță și ale densității de locuire. În măsura în care, prin procedee statistice, se controlează efectul gravității problemelor sociale locale, restul efectelor de localizare într-o anumite regiune se consideră a fi preponderent de natură culturală (fig.1).

Fig. 1. – Modelul teoretic al determinării tipurilor socio-teritoriale

Profilul regional și statusul sociodemografic influențează atitudinile proreformă și față de migrație prin intermediul unui set de variabile subiective. Acestea pot fi grupate în trei blocuri: satisfacție personală și percepție a problemelor comunitare, orientări valorice și consum cultural. Satisfacția personală este înțeleasă ca satisfacție în raport cu familia, locuința, profesia, vecini, alimentație, bunuri de folosință îndelungată pe care le deține, localitatea în care trăiește și satisfacția cu viața în general. Percepția problemelor comunitare implică evaluări asupra gravității problemelor locale sub aspectul locurilor de muncă, locuințelor, transportului în comun, aprovizionării cu alimente, poluării, serviciilor medicale, infrastructurii școlare și al delincvenței. Dintre multiplele valori care pot influența atitudinile față de migrație și reformă, cele față de familie și muncă au fost considerate ca fiind de maximă relevanță. Valorizarea familiei în raport cu profesia și cu prietenii este de așteptat să stimuleze o orientare împotriva migrației și a reformei, prin încărcătura ei de tradiționalitate. Valorizarea superioară a muncii ca factor de reușită socială, comparativ cu norocul sau șansa, este probabil că favorizează atitudinea activă de tip antreprenorial, proreformă¹.

¹ Nu am inclus în acest set de variabile intermediare măsuri ale încrederii instituționale și interpersonale. Pentru încrederea instituțională, motivul este unul de factură tehnică. Legătura acestora cu orientarea proreformă, cu cea prodemocratică, în special, este de așteptat să fie foarte mare și, în consecință, să ducă la apariția unor efecte de multicolaritate în modelele de regresie multiplă sau de analiză discriminantă.

În legătură cu resursele de informație de care dispune individul am considerat ca relevante consumul de mass-media, consumul cultural „de elită” (cărți, teatru, sport) și numărul de nonrăspunsuri date la întrebări de opinie în chestionarul folosit pentru anchetă. Cu cât numărul de nonrăspunsuri este mai mare, cu atât stocul de informații de care dispune persoana anchetată este, probabil, mai redus. Este de așteptat ca bătrânii, femeile, sătenii, persoanele cu nivel redus de instrucție și cele din zone cu nivel accentuat al problemelor sociale, să dea un număr mai mare de nonrăspunsuri. Desigur, în determinarea nonrăspunsurilor intervin și alți factori legați de anchetator. Aceștia au fost considerați a avea înșă o distribuție normală⁵.

DATE ȘI METODE

Pentru măsurarea diferitelor variabile latente au fost construiți indici ai opiniei personale dominante (IOPD). Pentru fiecare grup de itemi referitori la aceeași atitudine se distinge între răspunsuri pozitive P , răspunsuri negative de respingere R și răspunsuri neutre N , în care sunt incluse și nonrăspunsurile. Numărul de itemi se notează cu k .

IOPD are valoarea minimă, -100 (atitudine negativă maximă) și valoarea maximă, 100 (atitudine maximă pozitivă). IOPD constituie o adaptare pentru nivelul individual de măsurare a indicelui opiniei majoritare, folosit la nivel agregat.

Măsurarea atitudinii față de migrație a fost realizată în baza unei întrebări proiective:

„Unde credeți că ar fi mai bine să locuiască un tânăr care acum își începe viața“?
(anchetator citește variantele):

1. în această localitate
2. în altă localitate – sat
3. în altă localitate – oraș
4. în altă țară.

Variantele 2, 3 și 4 au fost considerate ca relevante pentru o atitudine pozitivă față de migrație și au fost recodificate cu scorul 1. Cei care au optat pentru stabilitate sau nu au răspuns au fost încadrați în aceeași grupă a stabiliilor – notată cu 0. În această formă recodificată, variabila apare în analiză sub eticheta MIGRAȚIE. Formularea de tip proiectiv are avantajul de a pune subiectul să formuleze o opinie în ipoteza unei eliberări de constrângerile personale date de vârstă, educație, loc de muncă etc. Semnificative pentru validitatea acestei măsuri a atitudinii față de migrație sunt corelațiile ei statistice cu intenția de migrație din localitate („Aveți de gând să vă

⁵ Dependența nonrăspunsurilor de situația de status este clar relevată de regresia variabilei NONRĂSP asupra VĂRSTEI, EDUCAȚIEI, SEXULUI (Masculin=1, feminin=0) și gravității problemelor sociale locale.

PROBLEME:

NONRĂSP=0.22 *VĂRSTĂ-0.12 *EDUCAȚIE-0.20 *MASCULIN + 0.09*PROBLEME. Toți coeficienții beta din ecuație sunt semnificativi pentru $p < 0.05$. NONRASP a fost construită prin numărarea nonrăspunsurilor date de fiecare persoană la un set de 23 de întrebări de satisfacție, încredere și evaluare.

mutați din această localitate? 1. nu; 2. da, dar sunt nehotărât. 3. da,“) egală cu 0.27 și semnificativă pentru $p < 0.001^6$.

Cea de-a doua variabilă centrală pentru construcția tipologică pe care o propunem este orientarea spre valori ale democrației și ale economiei de piață (REFORMA). Indicele folosit pentru măsurarea ei, bazat pe formula IOPD, este construit din itemii de susținere a opiniilor „e mai bine să ai un salariu mic, dar sigur decât un câștig mare, dar nesigur“, „e bine să existe mai multe partide politice“, „privatizarea este bună“ și respingerea opiniei „era mai bine înainte de revoluția din Decembrie 1989“⁷.

Prezentăm în continuare *lista indicilor* folosiți în analiza statistică și modul de construire a lor:

PROBLEME – măsura agregată la nivel de județ, construită ca scor factorial al itemilor: rată a mortalității infantile, rata șomajului, rata plecărilor de flotanți în alte județe și suprafața locuibilă pe persoană (valori pentru 1992 pentru toți indicatorii);

SUBIECTIV – indice al percepției gradului de gravitate a problemelor sociale locale. Pentru construcție au fost folosite răspunsurile la opt întrebări de tipul „*Cât de grave credeți să sunt, în localitatea dumneavoastră, problemele referitoare la...*“. Evaluarea s-a cerut în legătură cu locurile de muncă, locuințele, transportul în comun, aprovizionarea cu alimente, poluare, servicii medicale, creșe – grădinițe – școli și infracțiuni – delincvență (indice IOPD);

FAMILIE – orientare spre viața de familie mai mult decât spre profesie și prieteni. Au fost folosite pentru acest indice răspunsurile la întrebările „*Cum vă place mai mult să petreceți timpul liber, cu familia sau cu prietenii?*“ și „*Ce este mai important în viață, familia sau munca pe care o ai?*“ (indice IOPD);

TVRJ – indice al consumului de mass-media: frecvența mare și foarte mare (versus mică și foarte mică) a vizionării TV, auditei radio și citirii de ziare (indice IOPD).

Lista scalelor formate dintr-un singur item:

CENTVEST – persoană cu domiciliul în Transilvania, Banat sau Crișana-Maramureș (cod 1) versus persoane cu domiciliul în alte provincii istorice;

VÂRSTA – vârsta persoanei în ani împliniți;

EDUCAȚIE – nivelul de educație școlară: 1. elementar, 2. gimnazial, 3. liceal, 4. postliceal, 5. universitar;

⁶ Cu date din 1994, folosind tot un sondaj reprezentativ la nivel național, corelația dintre intenția de migrație și atitudinea pozitivă față de migrație este $r=0,25$; $p \leq 0,001$.

⁷ Dacă scala ar fi construită sumativ, urmând procedeul *Likert*, indicele de fidelitate alpha ar fi egal, după rescalarea itemilor pentru a avea același sens de variație, cu 0,55. Într-o analiză factorială cei patru itemi apar în același factor cu saturațiile 0,80 pentru privatizare, 0,71 pentru multipartidism, -0,67 pentru opinia că era mai bine înainte pe timpul comunismului și -0,36 pentru opinia că este preferabil să ai un salariu mic, dar sigur, decât un câștig mare, dar nesigur.

VENIT – autoevaluare a venitului: „Cum apreciați situația dv. sub aspectul veniturilor? 1. foarte proastă, 2. proastă, 3. potrivită, 4. bună, 5. foarte bună”;

RELAȚII – valorizarea norocului și a relațiilor în raport cu munca:

„Credeți că în viață norocul și relațiile sunt mai importante decât munca?” (scala de patru puncte);

NONRĂSPUNS – număr de nonrăspunsuri date de persoană la întrebările de satisfacție, încredere și evaluare din chestionar.

DESCRIERE

La momentul sondajului, în septembrie 1991, populația era clar divizată. Optimiștii și pesimiștii, susținătorii și criticii reformei politico-economice, aveau pondere relativ egală în populație (tabelul 1). Surprinzător de mare (20%) ne pare ponderea inovatorilor mobili, a celor care apreciau pozitiv cursul și importanța reformei, dar valorizau pozitiv migrația. Aceasta este categoria de populație care susține reforma, dar, implicit, susține și punctul de vedere că șansele de împlinire nu sunt la nivel local. În viziunea lor, migrația tinerilor din localitate este o strategie legitimă de viață. Tipul opus este cel al conservatorului stabil. Pentru acesta, nici schimbarea societală, nici migrația tinerilor nu sunt dezirabile. Intermediare sunt tipurile inovatorului stabil și cel al conservatorului mobil.

Inovatorul stabil ar putea fi tipul social al transformatorului local, cel care susține că reforma este necesară și pozitivă și pot fi găsite soluții de viață pentru a o realiza la nivel local. Pentru conservatorul mobil, reforma nu prezintă atractivitate dar migrația este o soluție pentru cei care pot să o realizeze, pentru tineri.

Tabelul 1

Tipurile socioteritoriale ale tranziției și ponderea lor în eșantion

Atitudine față de migrație	Atitudine față de REFORMĂ		Total
	Pozitivă	Negativă	
Pozitivă	Inovator mobil 20	Conservator mobil 17	37
Negativă	Inovator stabil 30	Conservator stabil 33	63
Total:			100

Inovatorii, fie că sunt stabili sau mobili, sunt prezenți în mai mare măsură în urban și în zonele cu probleme sociale reduse (tabelul 2). Conservatorii favorabili migrației se regăsesc în special în zonele rurale și cu grave probleme sociale. Deosebirea dintre vechiul regat și provinciile de peste Carpați nu par considerabile la nivelul acestei analize de frecvențe. Diferența cea mai puternică sub acest aspect, pare să fie asociată cu susținătorii conservatori ai migrației, localizați mai mult în vechiul regat decât în Transilvania.

Tabelul 2

Distribuția tipurilor socioteritoriale în funcție de caracteristici ecologice și de status sociodemografic

TIPURI SOCIOTERITORIALE					Total
Conservatori			Inovatori		
	stabili	mobili	stabili	mobili	
<u>Mediu rezidențial</u>					
rural	36	25	23	16	100
urban	31	10	36	23	100
<u>Probleme locale (PROBLEME)</u>					
reduse	29	11	34	26	100
medii	36	18	31	16	100
grave	35	26	22	17	100
<u>Microregiune (CENTVEST)</u>					
Vechiul regat	31	20	29	21	100
Transilvania	38	14	32	17	100
<u>Vârste</u>					
2 - 20 ani	39	11	17	33	100
21 - 30	32	11	32	24	100
31 - 40	33	11	35	20	100
41 - 50	32	20	29	19	100
51 - 60	31	23	28	19	100
61 - 70	35	22	28	15	100
70+	40	30	16	14	100
<u>Educație</u>					
primară	38	29	22	10	100
gimnazială	39	20	26	15	100
liceală	35	15	31	19	100
universitară	21	9	37	33	100
<u>Sex</u>					
bărbat	30	15	33	22	100
femeie	36	20	26	17	100
<u>TOTAL</u>	33	17	30	20	100

În funcție de vârstă, tipurile socioteritoriale sunt puternic diferențiate. Tinerii sub 30 de ani se încadrează cel mai bine în categoria inovatorilor mobili. Conservatorii mobili se regăsesc în special la nivelul persoanelor foarte în vârstă. Tipul conservator stabil nu poate fi clar localizat în funcție de vârstă.

Tipurile sociale ale inovatorilor mobili și stabili sunt mai frecvente la tineri, persoane cu nivel superior de instrucție, bărbați, locuitori ai orașelor și zonelor cu nivel redus al problemelor sociale.

PREDICȚIA TIPURILOR SOCIOTERITORIALE

Se poate considera că cele patru tipuri au o semnificație socioculturală mai amplă în măsura în care ele pot fi derivate, generate în baza unor relații de predicție. Șansa de a fi obținut prin construcția teoretică și statistică de până aici tipuri sociale reale și nu simple artefacte statistice este cu atât mai mare, cu cât astfel de relații de predicție operează mai eficient.

Analiza de discriminare permite realizarea unei astfel de validări a tipologiei propuse. Cu ajutorul ei, pornind de la modelul teoretic introdus în figura 1, am determinat principalele funcții de discriminare (combinații liniare de variabile observabile cu rol de predictor latent, nemăsurabil direct) care permit predicția apartenenței fiecărui membru al eșantionului la unul dintre cele patru tipuri sociale (Tabachnick și Fidell, 1989).

O primă concluzie a analizei discriminante este că predictibilitatea și structurarea tipurilor socioteritoriale sunt considerabil mai mari pentru sate decât pentru orașe. Operând cu același set de 10 variabile de discriminare, am obținut o predicție corectă a apartenenței la un anumit tip pentru 50% din cazurile subeșantionului rural și cu 46% pentru subeșantionul urban. Dimensiunile sau funcțiile care discriminează cele patru tipuri sunt interpretabile în mai mare măsură pentru subeșantionul rural decât pentru cel urban. Deficitul de resurse material-informaționale, orientarea extrafamilială și tradiționalismul de status sunt dimensiunile care diferențiază semnificativ cele patru tipuri sociale ale tranziției în mediul rural (tabelul 3). Deficitul de resurse care operează în acest caz este multiplu, semnificând localizare în zone cu probleme sociale accentuate, nivel redus al veniturilor autoestimate și al resurselor informaționale. Acestea din urmă sunt măsurate prin consumul de radio, TV și presă și prin numărul de nonrăspunsuri date de persoană la întrebările de opinie din chestionar. Cea de-a doua dimensiune semnificativă pentru diferențierea tipurilor sociale rurale este orientarea extrafamilială. Aceasta semnifică preferința pentru prieteni și ocupație în raport cu familia, pentru relații și noroc mai mult decât pentru muncă în calitate de factori ai reușitei sociale. Aceleași dimensiuni astfel citite se asociază și o percepție a problemelor sociale locale ca fiind grave, accentuate. În fine, cea de-a treia dimensiune de discriminare am interpretat-o ca tradiționalism „de status“, în sensul de asociat cu statusul persoanei: subiecții în vârstă, cu nivel de instrucție redus și localizați în sate din vechiul regat sunt purtători probabili ai unui astfel de tradiționalism, în mai mare măsură decât sătenii tineri, cu nivel de instrucție ridicat din zonele de peste munți.

Tabelul 3
Corelații între variabilele de discriminare și funcțiile de discriminare.
Subeșantion rural (n=616)

Funcții de discriminare a tipurilor sociale			
Variabile de discriminare	DEFICIT de RESURSE informaționale și materiale	ORIENTARE EXTRAFAMILIALĂ	TRADIȚIONALISM de status
PROBLEME	0,57	0,04	0,21
NONRĂSPUNS	0,42	-0,12	-0,08
VENIT	-0,36	0,01	0,29
TVRJ	-0,32	-0,09	0,05
FAMILIE	0,11	-0,65	0,48
SUBIECTIV	0,46	0,56	-0,01
RELAȚII	0,09	0,48	-0,09
VÂRSTA	0,23	0,17	0,61
EDUCAȚIE	-0,24	-0,01	-0,53
CENTVEST	-0,03	-0,21	-0,43
Corelație canonică	0,47	0,31	0,20
Valoare proprie %	65,59	24,44	9,97

SPECIFICĂRI TEHNICE ASUPRA ANALIZEI DE DISCRIMINARE PREZENTATE ÎN
TABELUL 3

Corelația canonică între predictorii și clase sau tipuri sociale, în acest caz, este semnificativ diferită de 0: $X^2=235,7$, $p<0,001$ pentru 30 grade de libertate. Asocierea între predictorii și clase rămâne semnificativă și după eliminarea primei funcții ($p<0,00$) și după eliminarea celei de-a doua funcții de discriminare ($p<0,00$). Probabilitățile de apartenență la fiecare tip au fost considerate egale cu mărimea relativă a tipurilor. În mod aleatoriu, fără utilizarea analizei de discriminare, ar fi fost clasificate corect 27% din cazuri. Prin folosirea acestei analize cu setul de predictorii menționați, în tabel se obține o clasificare corectă pentru 50% din subiecți.

Testul F pentru analiza de varianță unidimensională indică diferențierea semnificativă a fiecărei variabile, considerate individual, în funcție de cele patru tipuri socioteritoriale.

În termenii acestor dimensiuni construite statistic și interpretativ sunt caracterizate fiecare dintre cele patru tipuri sociale rurale. Tipul ideal al inovatorului mobil este caracterizat prin aceea că dispune de resurse considerabil mai mari decât cele ale conservatorilor, este orientat extrafamilial mai mult decât orice alt tip social și are cel mai ridicat scor de modernitate (tabelul 4). Deși locuiește preponderent în zone relativ dezvoltate, cu nivel redus al problemelor sociale, inovatorul mobil este, în același timp, nemulțumit de localitatea în care trăiește. Profilul său poate fi contras-

tant, în primul rând, cu cel al inovatorului stabil. Acesta din urmă are, de asemenea, o situație mai bună sub aspectul resurselor, dar spre deosebire de inovatorul mobil, are un tradiționalism de status accentuat (este mai în vârstă, cu nivel de educație școlară redus și localizare predominant în provinciile vechiului regat).

Tabelul 4
Valorile medii ale scorurilor de discriminare pentru fiecare tip social rural

Tipuri sociale	Dimensiuni de discriminare a tipurilor sociale		
	DEFICIT de RESURSE	ORIENTARE EXTRAFAMILIALĂ	TRADIȚIONALISM de status
Conservator stabil	0,10	-0,37	-0,13
Conservator mobil	0,76	0,26	0,11
Inovator stabil	-0,60	-0,04	0,29
Inovator mobil	-0,54	0,47	-0,29

Cel mai puternic deficit de resurse apare în cazul conservatorului mobil (scor mediu al primei funcții de discriminare egal cu 0.76). Aceasta sugerează ipoteza existenței unui segment de populație pesimist în legătură cu procesele de reformă, dar favorabil migrației, în special, datorită constrângerilor de resurse pe care le suportă. Conservatorii stabili, cei care nu susțin nici reforma, nici migrația ca strategie de viață, se remarcă în special prin orientare de tip familial.

Modelul de predicție aplicat pentru subeșantionul rural are validitate diferențiată de la un tip social la altul. Cea mai bună predicție, în funcție de cele 10 variabile din tabelul 3, se realizează pentru conservatorii stabili (68% predicții corecte din totalul categoriei). Cea mai slabă performanță apare în cazul inovatorilor mobili (22% predicții corecte din total categorie). Pentru inovatorii stabili și pentru mobilia conservatori procentele de predicție corectă sunt de 48% și, respectiv, 45%. Dimensiunile de predicție pentru tipurile urbane sunt diferit structurate (tabelul 5). Dintre cele trei funcții de discriminare extrase, numai primele două sunt semnificative. Prima este cristalizată în jurul educației școlare, incluzând și consumul de mass-media și numărul de nonrăspunsuri date la întrebările de opinie ca indicator al stocului de informație de care dispune persoana. Cel de-al doilea factor este unul de localizare: persoanele din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, mai mult decât cele din provinciile vechiului regat, par să fie caracterizate prin orientare familială, satisfacție comunitară și nivel relativ ridicat al veniturilor. Cel de-al treilea factor indică o relație pozitivă între valorizarea norocului și relațiilor mai mult pentru persoanele din zonele cu probleme decât pentru cele din zone fără probleme deosebite.

Asocierea sa cu tipurile sociale este însă una ne semnificativă.

Tabelul 5
Corelații între variabilele de discriminare și funcțiile de discriminare
Subșantion urban (n=668)

Funcții de discriminare a tipurilor sociale			
Variabile de discriminare	EDUCAȚIE	TRANSILVANIA	Valorizare RELAȚII
Educație	0,66	-0,16	-0,31
Tvrj	0,57	0,26	0,00
Nonrăspuns	-0,55	-0,35	0,35
Vârsta	-0,28	-0,07	-0,19
Centvest	-0,06	0,64	0,19
Familie	-0,32	0,45	-0,20
Subiectiv	0,32	-0,41	-0,12
Venit	0,31	0,37	0,10
Relații	0,25	-0,29	0,75
Probleme	-0,03	-0,12	0,17
Corelație canonică	0,40	0,21	0,08
Valoare proprie %	79,1	18,4	2,4

SPECIFICĂRI TEHNICE ASUPRA ANALIZEI DE DISCRIMINARE PREZENTATE ÎN
TABELUL 5:

Corelația canonică între predictorii și clase sau tipuri sociale, în acest caz, este semnificativ diferită de 0: $X^2 = 147,6$, $p < 0,001$ pentru 30 grade de libertate. Asocierea între predictorii și clase rămâne semnificativă după eliminarea primei funcții ($p < 0,02$), dar nu după eliminarea celei de-a doua funcții de discriminare ($p < 0,87$). Probabilitățile de apartenență la fiecare tip au fost considerate egale cu mărimea relativă a tipurilor. În mod aleatoriu, fără utilizarea analizei de discriminare, ar fi fost clasificate corect 29% din cazuri. Prin folosirea acestei analize cu setul de predictorii menționați în tabel se obține o clasificare corectă pentru 46% din subiecți.

Testul F pentru analiza de varianță unidimensională indică diferențierea semnificativă a fiecărei variabile, considerate individual, în funcție de cele patru tipuri socioteritoriale. Singura excepție, cu F observat mai mic decât cel critic, pentru $p = 0,05$ este PROBLEME.

Educația diferențiază clar între conservatori și inovatori în urban. Nivelul cel mai ridicat al scorului mediu pe acest factor de clasificare se înregistrează pentru inovatorii mobili (0,45), iar cel mai redus pentru conservatorii stabili (-0,57). Complexul cultural de satisfacție și orientare familială, denumit TRANSILVANIA, are un scor maxim pentru inovatorii stabili și un scor minim pentru mobiii conservatori (tabelul 6).

Tabelul 6
Valorile medii ale scorurilor de discriminare pentru fiecare tip social urban

Tipuri sociale	Dimensiuni de discriminare a tipurilor sociale		
	EDUCAȚIE	TRANSILVANIA	Valorizare RELAȚII
Conservator stabil	-0,57	0,07	-0,05
Conservator mobil	-0,36	-0,40	0,16
Inovator stabil	0,28	0,20	0,05
Inovator mobil	0,45	-0,22	-0,07

DISCUȚIE

Una dintre diferențele majore între tipurile sociale urbane și cele rurale poate fi evidențiată în legătură cu cel mai important predictor din primul factor pentru fiecare dintre subeșantioane. Din acest punct de vedere se poate spune că la nivel de mediu rural, nivelul problemelor locale (**PROBLEME**) este cel mai important predictor al tipului social (vezi tabelul 3). Același rol revine, pentru mediul urban, educației. *Pornind de la această constatare pare a fi legitimă ipoteza mai generală a centralității problemelor sociale pentru mentalitatea rurală și a centralității educației școlare pentru mentalitatea urbană.* O a doua constatare cu puternice implicații pentru înțelegerea comparativă a mentalităților rurale și urbane este legată de poziția variabilei **CENTVEST** în cele două analize de discriminantă. În context rural, predictorul respectiv joacă un rol minor. El apare cu cea mai slabă corelare față de cel de-al treilea factor care are o valoare proprie redusă. În plus este de menționat că în subeșantionul respectiv, se grupează împreună cu vârsta și educația ca variabile de status. Împreună le-am considerat relevante pentru tradiționalismul de status. În contextul datelor pentru orașe, poziția aceleiași variabile este complet diferită. Ea definește cea de-a doua dimensiune de discriminare și operează împreună cu variabile ale orientării culturale, **FAMILIE** și ale satisfacției, **SUBIECTIV** și **VENIT**. Aceste fapte statistice pot fi suport pentru ipoteza că, *o a doua dimensiune de structurare a mentalității urbane, după educație, este de identificat în legătură cu aspectele culturale ale teritoriului, cu specificitățile regionale.* În ambele modele de predicție a tipurilor sociale cea de-a doua dimensiune este una de factură culturală – orientarea extrafamilială pentru rural și **TRANSILVANIA** pentru urban. **FAMILIE** și **SUBIECTIV** sunt predictorii prezenți în ambele dimensiuni. Ceea ce impune diferența dintre ele este variabila **CENTVEST**, prezentă numai în combinația de predictorii care generează dimensiunea de importanță secundă. Fiecare dintre predictorii acționează în analiza de discriminantă ca într-un model de regresie multiplă, prin efecte specifice, ținând sub control valorile celorlalți predictorii. Și, deoarece prin **PROBLEME** controlăm gravitatea problemelor sociale locale, rezultă că efectul de predicție al variabilei **CENTVEST** este în principal unul de factură culturală.

O a treia concluzie de bază a analizei comparative între modelul de discriminare urban și cel rural evidențiază faptul că variabilele ecologice **PROBLEME** și **CENTVEST** ocupă poziții centrale fie în modelul de predicție rural, fie în cel urban. *Diferențierile regionale continuă deci să aibă un rol important în structurarea specifică a mentalităților rurale și urbane pe dimensiuni esențiale, precum orientarea proreformă și percepția migrației ca strategie de viață.* Ariile culturale sau cultural-istorice pe care le-am determinat prin analiza cluster (folosind în principal datele recensământului din 1992, dar și date de sondaj) ca unități teritoriale relevante pentru viața socială actuală a țării (Sandu 1995) par să fie, de asemenea, relevante și pentru modul în care se distribuie în teritoriu tipurile sociale ale tranziției. Deși nu dispunem de subeșantioane reprezentative de mărime suficientă pentru fiecare arie, datele prezentate în anexa I sugerează consistența acestei ipoteze.

Analiza întreprinsă este un temei pentru a afirma că *atitudinile față de migrație și reformă sunt dependente și fundamentale pentru modul în care populația adultă a țării definește situația ei socială, pentru modul de structurare a mentalităților actuale.* Aceste

reflexe mentale sunt firești, în ultimă instanță, dacă avem în vedere faptul că fenomenele la care se referă sunt dependente: migrația este o strategie personală și familială de viață, strategie care se elaborează în strânsă legătură cu mersul schimbărilor societale majore de tipul reformei politice și economice pe care o parcurge țara în prezent.

Nu știm care dintre relațiile și ipotezele discutate în acest material au o valabilitate dincolo de momentul culegerii datelor de eșantion (septembrie 1991). Numai prin replicarea abordării poate fi dat răspunsul la această problemă. Oricum, analiza a evidențiat un set de relații pe care le credem de maximă relevanță pentru modul în care s-au „legat” între ele atitudinile asupra migrației și reformei în România anilor 1990.

ANEXA 1

Atitudinea față de migrație, indicele problemelor sociale locale și al stocului de învățământ pe arii cultural-istorice

Regiuni istorice și arii cultural - istorice				Indice probleme sociale locale	Indice nivel județean de educație	MIGRAȚIE %
				PROBLEME	EDUCJUD	
<u>Moldova</u>						
BT	VS			2.45	-1.55	67
BC	NT	SV	VR	0.90	-0.35	55
GL	IS			0.88	-0.23	32
<u>Muntenia</u>						
CI	IL	TL		0.74	-1.70	31
BZ	BR	G		0.02	-1.16	38
AG	DB	PH		-0.31	0.76	25
<u>Dobrogea</u>				0.58	-0.25	43
<u>Oltenia</u>						
MH	OT	VL		0,08	0,10	20
DJ	GJ			-0.58	1,03	52
<u>Transilvania</u>						
SV	BV			-1,21	1,38	24
AB	HD			-0,22	0,63	42
CJ	MS			-0,91	0,60	41
CV	HG			-0,71	-0,20	22
BN	SJ			0,44	0,17	33
<u>Banat</u>				-0,94	1,25	41
<u>Crișana-Maramures</u>						
BH	SM	MM		-0,41	0,37	20
<u>Arad</u>				-1,96	0,61	28
<u>București</u>				-1,63	2,2	47

Indicii **PROBLEME** și **MIGRAȚIE** sunt definiți în paragrafe din secțiunea „date și metode“.

EDJUD este construit ca scor factorial din patru indicatori: pondere absolvenți de facultate din total populație de +12 ani, rural 1992; pondere absolvenți de facultate din total populație de +12 ani, urban 1992; pondere absolvenți de școală primară din total populație de +12 ani, rural 1992; pondere absolvenți de școală primară din total populație de +12, urban 1992. Valorile celulare sunt medii calculate pentru județele din cadrul ariei respective.

Ariile cultural-istorice sunt generate prin analiza *cluster* asupra unui set de 15 indicatori (Sandu, 1995). Ariile respective semnifică unități socioteritoriale mai omogene decât regiunile istorice. O a doua variantă de clasificare multicriterială a județelor, prezentată în același material propune grupări care depășesc limitele de regiune istorică. **PROBLEME** și **EDJUD** sunt indicatori obiectivi construiți cu date de recensământ 1992; pondere absolvenți de școală primară din total populație de +12, urban 1992. **REFORMĂ** și **MIGRAȚIE** sunt indicatori cu relevanță limitată la nivel de arie, dat fiind numărul redus de cazuri care există în eșantion pentru anumite arii.

Comparațiile au sens în special în cadrul aceleiași regiuni istorice. În cadrul Moldovei, atitudinea cea mai favorabilă migrației apare pentru gruparea Botoșani-Vaslui cu indicele maxim al gravității problemelor sociale și cu cel mai redus stoc de învățământ..., la polul opus se află Iași și Galați cu nivel minim al atitudinii față de migrație și cu situație mai bună sub aspectul educației și al dezvoltării sociale. În Oltenia, situația socială mai bună pentru Dolj și Gorj decât pentru Vâlcea, Olt și Mehedinți este asociată cu un nivel mai ridicat al atitudinilor față de migrație și reformă în prima față de cea de-a doua grupă.

Factorii care explică nivelul diferențiat al celor două atitudini de la o arie la alta sunt multipli. Datele tabelului de mai sus sunt menite numai să evidențieze faptul că și obiectiv și subiectiv regiunile istorice sunt diferențiate puternic în interior. Or, cel puțin pentru sociolog, aceste diferențe trebuie să fie o bază de pornire în analizele regionale.

BIBLIOGRAFIE

- Miguel Angel Centeno, *Between Rocky Democracies and Hard Markets: Dilemmas of the Double Transition*, „Annual Review of Sociology”, 20:125-147, 1994.
- Maus, Marcel, *Eseu despre dar*, 1993 (În românește de Silvia Lupescu), Institutul European.
- Sandu, Dumitru, Gordon de Jong, *Migration in Market and Democracy Transition: Migration Intentions and Behavior in Romania*, Penn State Population Research Institute, Working Papers Series, 1994, 94-117.
- Sandu, Dumitru, *Arii culturale și probleme sociale*, „Revista de Cercetări Sociale”, 1995.
- Tabachnick, B.G. and L.S.Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 2nd ed., Harper and Row, New York, 1989.
- Thomas, William, *On Social Organization and Social Personality*, Selected Papers, Ed. by Morris Janowitz, Phoenix Books, Chicago, 1966.